

Лаврук Т. М.

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

СВІТ ЯК ЦІЛЕ

(до 120- річчя з дня смерті М. М. Страхова)

Микола Миколайович Страхов (16 (28) жовтня 1828 р., Белгород, Курська губернія – 24 січня (5 лютого) 1896 р., Санкт-Петербурґ) – філософ, публіцист, літературний критик, член-кореспондент Петербурзької АН (1889), дійсний статський радник.

У цій короткій історичній довідці не вистачає ще однієї важливої характеристики М. М. Страхова – Природознавець. Адже однією з найпопулярніших його філософських праць є книга «Мир как целое», в якій автор поєднав науково-природознавче пізнання людини з її філософським самопізнанням [1]. Питанням філософії природознавства присвячений також його твір «О методе естественных наук и значении их в общем образовании» [2].

А ще цікаво, що доля М. М. Страхова вже з дитинства була пов'язана з Україною. В дев'ять років, втративши батька, він переїхав до свого дядька, який був ректором семінарії у Кам'янці-Подільському. Батько М. Страхова мав духовний сан і викладав словесність в Белгородській семінарії. Пізніше Микола Миколайович також вступив до семінарії в Костромі, де закінчив курс філософії, а у 1844 році навчався спочатку у Петербурзькому університеті на факультеті камеральних наук (камеральними, тобто кабінетними в той час називали природничі науки, оскільки дослідження проходили в наукових кабінетах чи лабораторіях), а через два роки через брак коштів перейшов до Головного педагогічного інституту, де закінчив фізико-математичне відділення у 1851 році.

Після цього, впродовж 10 років, М. Страхов був викладачем фізики й математики спочатку в Одесі, а пізніше у 2-й Петербурзькій гімназії. У 1857 році М. Страхов здобув ступінь магістра зоології (згодом захистив магістерську дисертацію «О костях запястья млекопитающих»). З 1861 року вийшов у відставку і повністю присвятив себе літературній діяльності, що пов'язано з його творчим спілкуванням з письменниками – Ф. М. Достоєвським, Ап. Григор'євим, Л. М. Толстим, А. А. Фетом та ін.

М. М. Страхов дуже швидко заслужив довіря великих сучасників своїми натурфілософськими творами, які суттєво впливали на їх творчість. Так, наприклад, Аполлон Григор'єв у своїх листах називав М. Страхова «мой всепонимающий философ».

М. Страхову належать численні переклади, серед яких «История новой философии» і «Бэкон Веруламский» Куно Фішера, «История материализма» Ланге, «Жизнь птиц» та ін.

Як філософ, М. Страхов одним з перших відкрив область філософії науки, філософського аналізу. Цікавим є його критичне зауваження щодо ставлення науки до фактів: «Головне в ній – зазначав він, – та думка, з якою ми дивимось на природу, та мета, до якої прагнемо. Важливий факт – означає, що він важливий для цієї думки і мети; дивний факт – значить, що він не підходить під нашу думку; дрібний (несуттєвий) факт значить, що ми не бачимо його значення. Тому суттєва частина науки полягає не у фактах, а у поглядах на факти» [2].

Будучи філософом-природознавцем, М. Страхов фактично став основоположником філософської антропології – нової області філософського знання. Він глибоко розумів і показав у своїх працях, що взаємовідношення філософії та природничих наук неминучі, оскільки людина є їх спільним об'єктом дослідження. І це було ще задовго до 20-х років ХХ століття, які офіційно вважаються часом виникнення цього нового напрямку філософії. Причина цьому – ігнорування російськими філософами наукової спадщини свого знаменитого співвітчизника.

Цікавими і актуальними є пошуки М. Страхова нових шляхів розвитку природничих наук. Основна думка про пошук наукової істини у вченого дуже чітка: «не можна шукати розгадки явищ в найпростіших і найнижчих формах буття; найскладнішу та найглибшу загадку представляють саме найскладніші явища, найвищі форми; відповідно, в них і потрібно

шукати розгадку таємниці ... Рано чи пізно всі природничі науки повинні будуть визнати цю думку» [1].

Сьогодні вже визнаною є необхідність спільних пошуків філософії й природознавства у розумінні цілісної картини світу, хоча дискусії щодо першості серед цих наук, як і щодо первинності матеріального і духовного все ще тривають.

М. Страхов вважав, що саме філософія відіграє провідну роль для розуміння людини і світу, вчений проповідував «філософський підхід до проблеми людини з врахуванням досягнень природознавства» [1]. Такий підхід зовсім не виключає найпильнішої уваги до нових відкриттів у природничих науках. Однак, слухаючи «голос природознавства», М. Страхов проводив глибокий філософський аналіз відомих на той час наукових відкриттів і філософських положень, часто вдаючись до їх справедливої критики.

Так, наприклад, повністю визнаючи заслуги Р. Декарта перед наукою, вчений підкреслював, що саме завдяки йому, засадами природничих наук стали уявлення про механічний рух матерії, оскільки погляди Декарта «строого послідовно витікають із механічного погляду на природу».

«Дайте мені речовину і рух, і я збудую вам світ, – казав Декарт; і до цього часу натуралісти дбають тільки про одне – «побудувати світ з речовини та її руху» [1, с. 119].

Однак як філософ, Страхов розумів, що пізнання такої природи мало дає для пізнання людини з її внутрішнім світом – як і самопізнання людини нічого не значить для пізнання «машини» зовнішнього світу.

Критикуючи механічні погляди на природу, М.Страхов наголошував на необхідності засвоїти з природознавства все найкраще, оцінити його справжні досягнення, відкинувши обмеженість поглядів натуралістів, що не відображають правдивого місця людини у природі.

Варто звернути увагу на ще одне цікаве критичне зауваження вченого щодо небезпеки механічності пізнання:

– Світ є прекрасною гармонійною сферою; вивчаючи його, натуралісти зрозуміли, що він ніби в оболонці, знаходиться в просторі й часі; вони зняли цю оболонку і відкинули її... Точно так вони потім знімають шар за шаром, уявляючи, що таким чином зможуть добратися до глибокого таємничого зерна. Однак, по завершенню роботи виявляється, що Зерна ніде нема, і весь світ зруйнований... [1, с. 391]

Свій погляд на світ М. Страхов сформулював приблизно так:

– Світ є ціле, тобто він взаємопов'язаний в усіх напрямках, в яких тільки може розглядати його наш розум. Світ є єдине ціле, тобто він не розпадається на дві, на три чи взагалі на декілька сутностей, пов'язаних незалежно від їх власних властивостей. Таку єдність світу можна отримати лише одухотворивши природу, визнавши, що істинна сутність речей полягає в різних ступенях втілення духу [1, с. 67].

М. Страхов вважав, що як матеріалізм, так й ідеалізм однаково впадають у крайнощі в основному питанні філософії. Запобігти тій чи іншій однобічності, пише він, можна лише в одному випадку:

– якщо об'єднуюче начало духовної та матеріальної сторін буття шукати не у них самих – не у світі, де поєднані дух і матерія, а вище...

Список літератури

1. *Страхов Н. Н.* Мир как целое / Н. Н. Страхов; предисловие, комментарий Н. П. Ильина (Мальчевского). – М. : Айрис-пресс :Айрис-Дидактика, 2007. – 576 с. – (Библиотека истории и культуры.). 2. *Страхов Н. Н.* О методе естественных наук и значении их в общем образовании / Н. Н. Страхов. – СПб., 1865. – С. 69.

Lavruk T. World as a Whole (to the 120 anniversary of the death of N. N.Strakhov). Article dedicated to the memory of Nikolay Nikolayevich Strakhov and his most famous philosophical work «World as a Whole».